

O nastanku "Štatuta"

Od pamtivijeka je poznata velika gostoljubivost Hrvata spram svakog gosta koji dolazi s poštenim namjerama. Križevci, kao jedan od najstarijih gradova u sjevernom dijelu Hrvatske prednjače u tome, a o gostoljubivosti Križevčana se uvijek rado priča. Za provešeliti se, razbiti monotoniju svakodnevice - naš čovjek je lako znao naći povoda da to učini, ali je to uvijek bilo u društvu veselih prijatelja i na način da svakome ostane u sjećanju.

Kod takvih druženja unaprijed se sve pripremalo i nije se prepuštalo slučaju da posijela, svadbe, krštenja, prošćenja i druge slične zgode budu ostale upamćene u životnim vrlozima generacija kao trenuci gostoljublja, susreta ljudi dobre volje i nepatvorene ljudske sreće. Takvi trenuci istinskog uživanja, kao uostalom sve ono lijepo u životu, ne potraju dugo i obično se s nestrpljenjem očekuje njihovo opetovanje.

Mnogi društveni vinski običaji nastali su uglavnom u različitim cehovima i udruženjima obrtnika, među pripadnicima građanskog sloja koji su stvorili određena pravila za takva druženja. Pa iako bi se na prvi pogled moglo reći da raznorazna pravila ponašanja sputavaju čovjeka, prava je istina da je pozadina svih vinskih običaja u hrvatskim krajevima zadovoljstvo puka da u njima sudjeluje i, proživljavajući ih - u njima istinski uživa.

Prava zabava i veselica teško je zamisliva bez "štatuta" i "regula" koje su još zaista davno utvrdili naši gostoljubivi preci. Jedan zapis o tome rječito govori, a on kaže:

Gdje nema one stare hrvatske gostoljubivosti, neprisiljenosti, dobroćudnosti, pobratimstva i odanosti, tamo nema ni i one sklonosti i onog raspoloženja u zabavi radi kojega su naši dični predi i pred stranim svijetom došli na daleki glas.

Odvajkada su se takve domaće proslave i veselice u krugu prijatelja zvale "spravišća" i "pajdaštva". U takvim veselim zgodama, rekli smo, važila su posebna pravila ponašanja čiji je cilj bio da njihova primjena stvara ugodu, dopadljivost i

zanimljivost. Među različitim takvim pravilima ili regulama najpoznatiji su svakako "Križevački statuti". Jedno od tumačenja njihova nastanka govori da je povod bila zlouporaba hrvatske gostoljubivosti na raznim veselicama kojima su se priključivali mnogi stranci, boraveći u ovim krajevima zbog službe u vojsci ili dok su samo prolazili ovuda. Kako je okolica Križevaca poznata po brojnim vinogradima i klijetima, a sam grad bio od velike važnosti u to davno doba - ti stranci bi se često priključivali veselicama koje su obično završavale tragično. Na učestale je pritužbe križevačkih purgera križevački varoški sudac morao izazivače nereda obuzdati donoseći određena pravila koja su propisivala pod kojim uvjetima mogu stranci sudjelovati u veselicama. Određene su, naravno, i kazne za onoga koji se pravila nije pridržavao. Kako je sve to, po predaji, započelo u Križevcima tim regulama dano je križevačko ime i "Križevački statuti" ubrzo su došli na glas i postali su popularni, udomaćivši se u svim vinskopajdaškim društvima koja su ih ljubomorno čuvala, dopunjavajući ih neznatno, pa su se sačuvali tako i do današnjih dana

Druga priča o nastanku "Križevačkih statuta", a čini se dovoljno vjerojatnom, seže dalje u prošlost, u vrijeme 14. stoljeća, kada su još u zavadi bili križevački purgeri i kalnički "šljivari". Nadam se da je svima znana ona priča o obrani starog grada Kalnika u koji se sklonio sam kralj Bela IV. Tatari, koji su opsjedali grad 1242. godine, nisu ga mogli osvojiti pa su glađu htjeli primorati branitelje na predaju. Kako više nije bilo druge hrane Kalničani su kralja Belu hranili sa šljivama koje su rasle unutar grada. Poslije, kad se sve sretno okončalo i Tatari otišli, kralj Bela Kalničanima podjeljuje plemenaške titule. Križevčani, koji su se pozivali na svoje varoške pravice i time se ponosili, bili su ljubomorni na Kalničane i njihova plemstvo pa su ih zvali plemeniti kalnički šljivari. Svađa proistekla iz tih okolnosti trajala je do u 14. stoljeće kada su i sami uvidjeli da im međusobno neprijateljstvo više šteti nego koristi. Tada su upriličili pomirbu uz veliko "spravišće" ili veselicu u Križevcima. Sve je okončano trajnim prijateljstvom i slogom. Velika veselica koja je trajala tri dana morala je biti regulirana određenim regulama za koje se pobrinuo križevački notarijuš, kalnički kaštelan i varoški sudac, da bi sve proteklo u redu. Na taj način udarili su temelje mnogobrojnim drugim veselicama koje su također primjenjivale ta pravila jer su ona osiguravala da se sve odvijalo bez neželjenih ispada. Što su sve ta pravila propisivala nije nam se sačuvalo zapisano. Tek u 18. stoljeću u Mikloušićevom stoljetnom kalendaru zapisani su "Križevački statuti". Nešto kasnije pojavljuje se zagrebačko izdanje statuta na 12 stranica, naslovljeno "Spelancija Kryzsoveckih statutov". U 19. stoljeću Narodna tiskara u Ljubljani tiska novo izdanje "Križevačkih statuta, a 1910. izlazi u Osijeku knjižica pod nazivom: "Mathiascha Gubeza odperty lyszty aliti Kryzsovecky statuti". Sva ta izdanja razlikuju se po broju paragrafa i mjesnim prilagodabama. Godine 1912. Zvonimir Pužar priređuje jedno cjelovito izdanje "Križevačkih statuta" i ono se tiska u Križevcima u tiskari Gustava Neubergera. Knjiga je nosila naziv: "Križevački statuti", s podnaslovom:

"vinsko pajdaške regule za sve domaće, društvene, prijateljske i pobratimske zabave i veselice". Kako su se i u drugim krajevima primjenjivali slični statuti to je u ovoj knjizi autor donio sve o "Koprivničkim regulama", Varaždinskom furešu, Krapinskom vandrčeku, Turopoljskim statutima, Zagrebačkoj puntariji, Ivanečkoj smešanciji i Svetojanskoj lumpariji.

Vinsko pajdaške regule za sve domaće, društvene, prijateljske i pobratimske zabave i veselice

Sama riječ ŠTATUTI dolazi od latinske riječi statutum što znači pravilo, zakon, poslovnik. Kako se cijeli život temelji na zakonu i drugim propisanim pravilima nije nikakvo čudo da su se ustanovila i pravila kod stola, pri raznim spravišćima, spelancijama i sličnim zgodama. Pravila su bila uvijek tamo gdje su se osnivala neka društva, gospočije, spravišća i cehovi. Njima su se uređivala prava i dužnosti, a ujedno štatile povlastice. Njihovu valjanost priznavala je svaka vlast i to bi nekom posebnom odlukom i potvrdila. U križevačkom muzeju čuvaju se npr. brojna pravila cehova koja su potvrđivali carevi ili druga nadležna vlast. Kako su se i pajdaštva smatrala nekom vrstom organizacije, pa makar i privremene - i njima je bio namjenjen posebni pravilnik koji su zvali "statutima". Od svih tih statuta, kako smo već rekli najpoznatiji su, a po svemu i prvi zapisani, upravo naši "KRIŽEVAČKI ŠTATUTI".

Dva su osnovna pravila kojih se drže "statuti". Prvo kaže "da je živa istina kako vince razblažuje i razveseljuje čovjeka, da iz njega čini društvenjaka i veseljaka, a mnoge brige mu umanjuje i uljepšava". Ali drugo kaže "da vino i svako žestoko piće ako se troši nerazumijevanjem i prekomjernošću ne samo truje i razara cio naš život, nego čini čovjeka nečovjekom i dovodi do mnogoga duševnoga i tjelesnoga zla. Stoga, kaže se dalje, budimo prijatelji vesele pobratimske društvenosti, učvršćujmo staru hrvatsku gostoljubivost, ne tuđimo se od čestitoga i trijeznoga domaćega pajdaštva, ali bježimo kao od kuge od svake prekomjernosti koja ubija ozbiljan polet i zanos, a prouzrokuje mnogo zla. Kao glasna truba neka nam se u svakoj društvenoj zgodi neprestano oglasuju riječi pjesnikove:

**Uživaj vino, al pameću većom,
Umjerenost sama radja ti srećom!"**